

INOVACIJA I ATRAKCIJA U ŠPANJOLSKIM ARHEOLOŠKIM MUZEJIMA

Mª CARMEN AGUAROD OTAL □ Gradska uprava Zaragoze, Španjolska

IM 40 (1-2) 2009.

RIJEČ JE O...

MAIN FEATURE

PREZENTACIJA

ARHEOLOŠKE BAŠTINE

sl.1.-2. Zaragoza je grad s dugim iskustvom planiranja i primjene urbane arheologije; to je prvi grad u Španjolskoj u kojemu je 1981. g. osnovan Gradski odjel za arheologiju. Rezultat tih radova važan je povijesni doprinos u očuvanju arheoloških ostataka koji su se pojavljivali svih ovih godina, bilo da su postali dio muzejskih zbirki ili da su se očuvali ispod sadašnjih zgrada i ulica, što se može vidjeti na sl.2. iz 2003. g., koja odgovara muslimanskoj četvrti iz 11. st. pronađenoj ispod Šetališta neovisnosti.

© Entorno Company, Zaragoza

sl.3. Zbog teškoća vezanih za stvaranje muzeja na tome mjestu te opsežne javne rasprave, spomenuta je četvrt očuvana i prikladno zaštićena ispod sadašnje ulice.

© Zaragoza City Council Archive

Ponajprije zahvaljujem Muzejskome dokumentacijskom centru iz Zagreba na ljubaznom pozivu da održim ovo predavanje te svima vama na prisutnosti.

Tijekom ovog predavanja najprije ćemo obići četiri gradska muzeja koja čine Rutu Caesaraugustae u Zaragozi, gradu u čijoj gradskoj upravi radim. U nastavku ćemo se osvrnuti na muzeje u gradovima Irunu, Cartageni, Almeriji i Alicanteu, a riječ je o avangardnim muzejima koji čine dio panorame španjolske muzeologije specijalizirane za predstavljanje arheološke baštine.

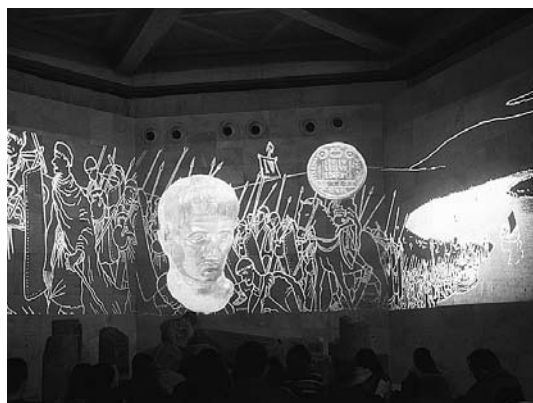
Zaragoza je grad s dugim iskustvom planiranja i primjene urbane arheologije; to je prvi grad u Španjolskoj u kojemu je 1981. g. osnovan Gradski odjel za arheologiju.

sl.4.-9. U gradu Zaragozi se nalazi tzv. Ruta Caesararugustae, koju čine četiri gradska muzeja *in situ*, namijenjena različitim aspektima javnog života rimskog grada: forum, kupelji, riječna luka i teatar. Prvi od muzeja koji čine Rutu je Muzej foruma, sagrađen 1991. g. Riječ je o podzemnom muzeju u kojemu se spajaju arhitektonski ostaci temelja trijemova sačuvani *in situ*, odgovarajuća infrastruktura te stalna izložba materijala pronađenoga tijekom arheoloških iskopavanja.

© Zaragoza City Council Archive

Rezultat tih radova važan je povijesni doprinos u očuvanju arheoloških ostataka koji su se pojavljivali svih ovih godina, bilo da su postali dio muzejskih zbirki ili da su se očuvali ispod sadašnjih zgrada i ulica, što se može vidjeti na slici iz 2003. g., koja odgovara muslimanskoj

četvrti iz 11. st. pronađenoj ispod Šetališta neovisnosti. Zbog teškoća vezanih za stvaranje muzeja na tome mjestu te opsežne javne rasprave, spomenuta je četvrt očuvana i prikladno zaštićena ispod sadašnje ulice.

U gradu Zaragozi se nalazi tzv. **Ruta Caesararugustae**, koju čine četiri gradska muzeja *in situ*, namijenjena različitim aspektima javnog života rimskog grada: forum, kupelji, riječna luka i teatar. U muzeologijama i muzeografijama svih tih muzeja koristio se običan jezik koji na zabavan i didaktičan način omogućuje prenošenje stručnih informacija posjetiteljima. Svima im je zajednička i upotreba audiovizualnih projekcija, maketa i audiovodiča. Muzeji su dostupni osobama s osjetilnim invaliditetom (slušnim ili vidnim), kao i nepokretnim osobama koje se koriste invalidskim kolicima. U tu svrhu postavljeni su sustavi s magnetnom vrpcom, magnetnom indukcijom, audiovodiči s audiozapisima te taktilne makete s informacijama na Brailleovu pismu itd.

Prvi od muzeja koji čine Rutu jest **Muzej foruma**, sagrađen 1991. g. Riječ je o podzemnome muzeju, prostoru u kojemu se spajaju arhitektonski ostaci temelja trijemova sačuvani *in situ*, odgovarajuća infrastruktura te stalna izložba materijala pronađenoga tijekom arheoloških iskopavanja.

Cijeli forum ukupno obuhvaća prostor približne veličine 30 000 m², a smješten je u blizini rijeke Ebro i u njemu se uočavaju različite graditeljske etape. Posljednja graditeljska etapa, koja je doživjela procvat u doba Tiberija, odnosila se na umjetno izgrađenu uzvisinu koja je nastala uzdizanjem terena u razini 3 - 7 metara u odnosu prema obali rijeke.

Diskurs izabran za taj muzej obuhvaća značenje foruma u gradu Caesaraugustai, gradske aktivnosti koje su se ondje zbivale: politika, kultura, ekonomija, religija, društveni život, upravljanje... te povijest tog dijela grada uz rijeku Ebro. Putem audiovizualne projekcije rijeka Ebro nam prenosi "svoja sjećanja" o čovjekovoj prisutnosti na prostoru gdje se danas nalazi Zaragoza, njezin glas nam govori o prvim kolibama uz njezinu obalu, priča nam o dolasku Rimljana, o osnivanju Caesaraugustae te o promjenama izgleda tog dijela grada dok nije postao forum.

Kao dodatak stalnoj izložbi osiguran je i prostor za privremeno izlaganje primjeraka koji se odnose na rimsko razdoblje toga grada.

Muzej javnih kupelji otvoren je 1999. g. Ostaci sačuvani *in situ* obuhvaćaju zahode, koji su obnovljeni kako bi se iznad njih i u okolnom prostoru sredinom 1. st. sagradio veliki bazen okružen trijemovima. To su jedini

sl.10.-13. Muzej javnih kupelji otvoren je 1999. g. Ostaci sačuvani *in situ* obuhvaćaju zahode, koji su obnovljeni kako bi se iznad njih i u okolnom prostoru sredinom 1. st. sagradio veliki bazen okružen trijemovima. To su jedini vidljivi ostaci onoga što su vjerojatno bile najpoznatije javne kupelji. © Zaragoza City Council Archive

vidljivi ostaci onoga što su vjerojatno bile najpoznatije javne kupelji u Caesaraugustai. Imaju strateški položaj u urbanističkoj zoni grada, između foruma i teatra, tj. u središnjem dijelu namijenjenome prije svega javnoj upotrebi. Izabrani diskurs trebao bi objasniti ulogu različitih prostorija unutar tih monumentalnih kupelji te opisati raspored kupanja.

U audiovizualnoj projekciji pripovijeda se o otvorenju bazena okruženoga trijemovima sredinom 1. st., putem dopisivanja dvojice prijatelja. Gradnju bazena podupirao je jedan od njih dvojice, koji je obavljao dužnost gradskog upravitelja. On u pismu objašnjava kako izgledaju javne kupelji, različite prostorije unutar njih te njihove uloge.

Muzej riječne luke otvoren je 2000. g. Ostaci koji su ondje očuvani odgovaraju sjeveroistočnom djelu foruma. U samome muzeju nalazi se konstrukcija monumentalnog zdanja s arkadama od kojega je put širokim stubištem vodio od lučkog pristaništa do foruma. Budući da je tema svakodnevnog života na forumu obrađena u istoimenome muzeju, u ovom se muzeju inzistiralo na trgovačkom aspektu, pri čemu se forum povezivao s rijekom Ebro, tako da se priča vrti oko te rijeke u antičko doba, tj. oko plovidbe rijekom i trgovine. Ta je tema slabo poznata, ali vrlo važna za povijest grada. U audiovizualnoj projekciji pripovijeda se o promjenama koje su se zbivale na rijeci Ebro te se govori o plovidbi rijekom i o luci grada Caesaraugustae, a sve to prateći stanovitog trgovca na jednome od njegovih putovanja do obale Sredozemlja.

sl.14. Muzej riječne luke otvoren je 2000. g. U muzeju se nalazi konstrukcija monumentalnog zdanja s arkadama od kojega je put širokim stubištem vodio od lučkog pristaništa do foruma. U ovom se muzeju inzistiralo na trgovačkom aspektu, pri čemu se forum povezivao s rijekom Ebro.

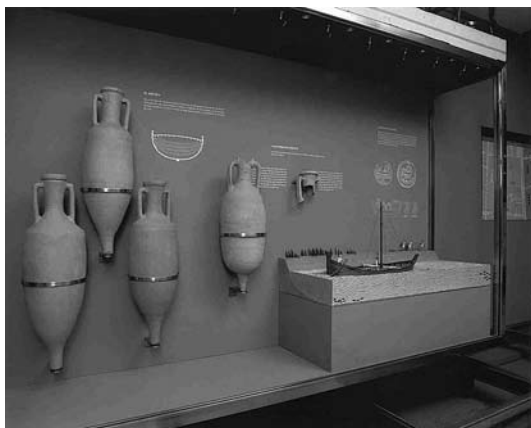
© Zaragoza City Council Archive

sl.15. Muzej riječne luke, pogled na dio stalnog postava.

© Zaragoza City Council Archive;
Photograph made by: P.J. Fatás.

sl.16.-18. U audiovizualnoj projekciji pripovijeda se o promjenama koje su se zbivale na rijeci Ebro te se govori o plovidbi rijekom i o luci grada Caesaraugustae, a sve to prateći stanovitog trgovca na jednome od njegovih putovanja do obale Sredozemlja.

© Zaragoza City Council Archive

Muzej teatra Caesaraugustae. Neočekivano otkriće rimskog teatra u povijesnoj jezgri živoga grada radost je za znanstvenu zajednicu, ali i izazov za one koji bi se trebali pobrinuti za njegovo očuvanje i izradu plana njegova budućeg korištenja. To se otkriće dogodilo u Zaragozi 1972. g. i označava početak duge povijesti koja je dosegla svoj vrhunac 2003. otvorenjem Muzeja teatra Caesaraugustae.

Teatar je otkriven slučajno, kada je počinjala izgradnja velike zgrade u vlasništvu jedne aragonske banke. Radovi su odmah zaustavljeni i započelo je razdoblje arheoloških iskopavanja koje je uz prekide trajalo 25 godina.

O njegovoj budućoj namjeni postojala su različita mišljenja, a razmišljalo se i o izgradnji zdanja iznad tih ostataka koje bi poslužilo kao dogradnja arheološkog odjela Gradskog muzeja Zaragoze. U međuvremenu je spomenik ogradom skriven od očiju javnosti te je ostao nepoznat stanovnicima grada kojima je bilo teško dokuciti važnost tog pronalaska, pa nisu za nj marili.

Čelnici Gradske uprave zabrinuli su se 1997. g. zbog propadanja zemljišta na kojemu se nalazi teatar, kao i zbog načina na koji se arheološki ostaci pronađeni prije 25 godina mogu iskoristiti u društvene svrhe. To se

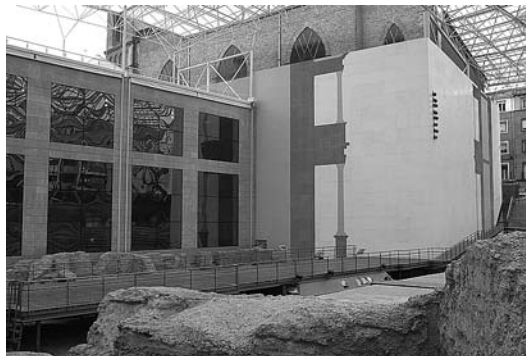
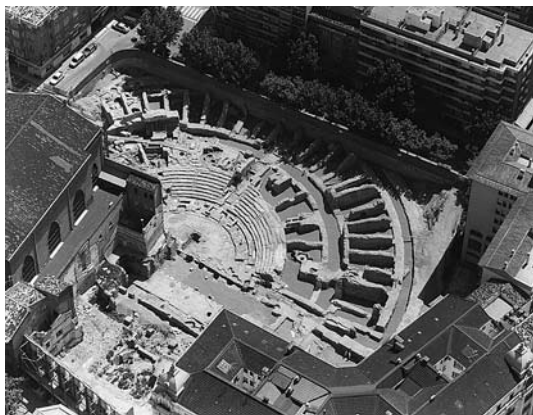

podudarilo s dobrim odnosima između Gradske uprave i banke Ibercaja, u čijem je vlasništvu veći dio zemljišta na kojemu se nalazi teatar i koja je zemljište darovala Gradu.

Od 1998. g., kao vlasnik, Gradska se uprava najprije pobrinula završiti arheološka iskopavanja koja je još trebalo obaviti za potpuno upoznavanje spomenika, a 2000. g. donosi odluku o započinjanju procesa stvaranja muzeja i njegova otvorenja javnosti.

Nakon što je 2000. g. otvoren Muzej riječne luke, započeli smo projekt stvaranja muzeja teatra. Najčešće pitanje koje se postavljalo u tisku i u javnosti bilo je sljedeće: hoće li se u rimskom teatru ponovno održavati kazališne predstave? Građanima je bilo teško shvatiti čemu toliki radovi na spomeniku i tolika financijska izdavanja ako se teatar neće ponovno koristiti za predstave. Odgovorili smo da smo teatar zatekli u nepotpunome i trošnom stanju, što je posljedica odnošenja materijala još od antike te da su nestala arhitektonska obilježja koja su ga u rimskom razdoblju činila savršenom zvučnom kutijom. Tome se može pridodati i činjenica da se spomenik nalazi u gusto naseljenoj četvrti, što uzrokuje i zvučna i svjetlosna oštećenja. Teatar je okružen stambenim zgradama i zbog toga nije preporučljiva njegova upotreba za izvedbu predstava.

Prva intervencija podrazumijevala je otvaranje prozora na zidinama koje okružuju teatar kako bi građani mogli vidjeti arheološka iskopavanja koja su postala dio njihova svakodnevnog pejzaža te se na taj način upoznati sa spomenikom. Za izradu arhitektonskog projekta

sl.19-20. Neočekivano otkriće rimskog teatra u povijesnoj jezgri živoga grada bio je izazov za one koji su se trebali pobrinuti za njegovo očuvanje i izradu plana njegova budućeg korištenja.

Teatar je otkriven slučajno 1972. g, kada je počinjala izgradnja velike zgrade u vlasništvu jedne aragonske banke. Radovi su odmah zaustavljeni i započelo je razdoblje arheoloških iskopavanja koje je uz prekid trajalo 25 godina.

© Zaragoza City Council Archive

sl.21.-22. Zgrada Muzeja teatra Caesaraugustae koji je otvoren 2003. godine.

© Zaragoza City Council Archive

osnovana je interdisciplinarna skupina sastavljena od četiri gradska stručnjaka. Prijedlog je podrazumijevao izgradnju zdanja s novim katom veličine 2 500 m² u kojemu bi se smjestile različite službe muzeja, dok bi se sam spomenik, veličine 6 186 m², zaštitio krovom, tj. prozirnim pokrovom koji ću kasnije komentirati.

Novo zdanje muzeja smješteno je na sjevernoj strani zemljišta, gdje se u rimskom razdoblju nalazio dio stražnjeg trijema teatra, a stoljećima kasnije renesansna palača, od koje je sačuvano samo pročelje, i to u izmijenjenom obliku, a uklopilo se u taj sklop kao prednji ulaz. To zdanje omogućuje posjetitelju da sa stražnjeg pročelja, smještenoga odmah uz teatar, promatra spomenik kroz staklene plohe, a s gornje se terase pruža panoramski pogled.

Teatar je sagrađen u doba cara Tiberija, otvoren je sredinom 1. st., a mogao je primiti 6 000 posjetitelja. Posebno mu je obilježje da je sagrađen *in planum*, tj. kao i u Teatru Marcello u Rimu, *cavea* se uz pomoć zidova u obliku polumjeseca i kruga, te s lukovima i arkadama koje služe kao potporanj gledalištu odvojila i uzdignula. Posebna mu je značajka središnji ulaz na samoj sredini, tj. ima tri *auditus*, što je jedinstven primjer u Španjolskoj, a takvi se primjeri mogu naći u talijanskim teatrima u Ostiji, Beneventu, Turinu itd.

Arheološka su iskopavanja bila vrlo uspješna. Sve razine teatra, strukture koje su se pojavile te kronološki raznovrsni, što je omogućivalo da se prepriča cijela povijest života zemljišta tijekom vremena, a ne samo u rimskom raz-

doblju. Na tom su mjestu vidljiva gotovo sva povijesna razdoblja grada Zaragoze.

Stoga su za stalni postav izabrane dvije teme. Velik dio postava namijenjen je obradi teme povijesnog razvoja zemljišta na kojemu se teatar nalazi tijekom vremena, a drugi je dio namijenjen teatru Caesaraugustae, poimanju tog zdanja i svih aktivnosti koje su se zbivale u njegovoj okolini.

S obzirom na povijest zemljišta izabrani su najzanimljiviji trenuci koji su detaljnije obrađeni. Prisustvujemo gradnji teatra u 1. st., zatim razdoblju njegova procvata te njegova zatvaranja krajem 3. st. Svjedoci smo ostataka pljački; muslimanskog razdoblja u 11. st. i kasnijeg razdoblja, u kojemu to područje postaje židovska četvrt, a u drugoj polovici 14. st. stižemo i do urbanističke obnove koju za vrijeme renesanse doživljava tzv. Nova četvrt. Arhitektonske strukture kazališta bile su toliko zanimljive, kao i mogućnost upoznavanja posjetitelja s aktivnostima koje su se ondje zbivale, a isto je učinjeno i u diskursima ostalih triju muzeja Rute Caesaraugustae.

Unutar odjeljka posvećenoga kazališnom repertoaru teatra nalazi se kratka virtualna prezentacija koja prikazuje različite fragmente tragedija i komedija, čime posjetitelj dobiva predodžbu o kazališnim ukusima s kraja 1. st., razdoblja najvećeg procvata tog spomenika. Uz pomoć različitih audiovizualnih medija posjetitelj upoznaje i slavne autore toga vremena, anegdote i ugodaj stvoren u kazališne svrhe.

Posebice smo inzistirali na razumijevanju arhitekture spomenika i na različitim mogućnostima kretanja samim prostorima muzeja, i to putem virtualnih rasporeda koje posjetitelj može izabrati na konzoli te uz pomoć makete

sl.23.-27. Velik dio postava namijenjen je obradi teme povijesnog razvoja zemljišta na kojemu se teatar nalazio tijekom vremena, a drugi je dio namijenjen teatru Caesarugustae, poimanju tog zdanja i svih aktivnosti koje su se zbivale u njegovoj okolini.

S obzirom na povijest zemljišta izabrani su najzanimljiviji trenuci koji su detaljnije obrađeni: gradnja teatra u 1. st., zatim razdoblju njegova procvata te njegova zatvaranja krajem 3. st.; svjedoci smo ostataka pljački; muslimanskog razdoblja u 11. st. i kasnijeg razdoblja, u kojemu to područje postaje židovska četvrt, a u drugoj polovici 14. st. stižemo i do urbanističke obnove koju za vrijeme renesanse doživljava tzv. Nova četvrt.

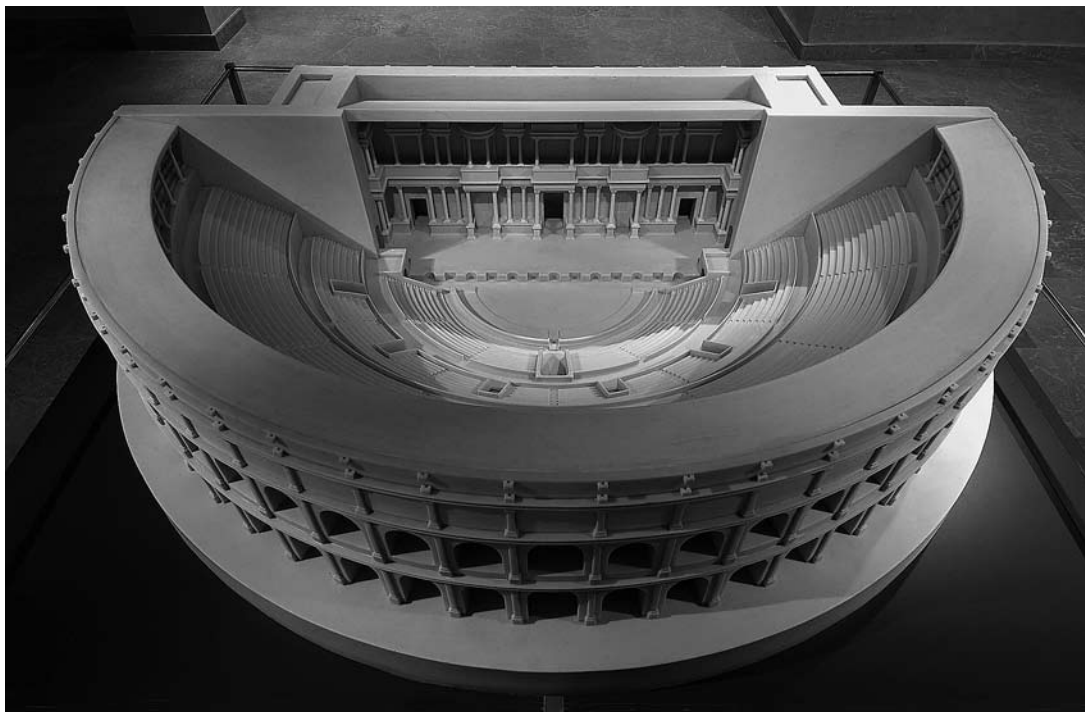
© Zaragoza City Council Archive;
Photographs made by: P.J. Fatás.

koja prikazuje unutarnje kretanje teatrom. Nastojali smo da posjetitelj jasno shvati zbog čega je svaki onodobni gledatelj trebao slijediti različit put do svog sjedišta, što je bilo određeno spolom i društvenim slojem, te da ga posjetitelj u mislima može slijediti do njegova mjesta.

Teatar Caesarugustae zdanje je otvoreno sa svih strana, čija je unutarnja konstrukcija napravljena u obliku *opus caementicium*, obložena klesanim kamenom u

zidu. U Zaragozi kamena nema u izobilju, pa se često tijekom generacija trebao ponovno iskorištavati isti kamen za različita zdanja. Tako se i kamen kojim je bio obložen Teatar Ceasarugustae rabio zajedno s kamenom ostalih zdanja za gradnju obrambenih zidina krajem 3. st., zbog čega je teatar izgubio svoj monumentalni izgled. Teatar, s *caveom* promjera 105 m, unatoč tome što je sačuvan u fragmentima, jedan je od najboljih

primjera građanskih zdanja te vrste u Španjolskoj. Međutim, posjetitelju je teško, ako ne i nemoguće, uočiti izvorni oblik teatra bez elemenata tumačenja ostataka. Stoga smo bili vođeni idejom da kriteriji prezentiranja podrazumijevaju intervenciju koja je puna poštovanja, minimalna i reverzibilna.

Kretanje spomenikom. U nastojanju da današnji posjetitelji pri obilasku teatra koliko je god moguće slijede plan obilaska prostora kretanja što ga je spomenik obuhvaćao u rimskom razdoblju, postavljen je niz mostića koji olakšavaju kretanje nekim prolazima, što je pokušaj da se visina poda podudara s izvornim podom rimskog zdanja. U izradi konstrukcije koja služi kao potporanj nastojalo se da mostići budu potpuno neovisni o izvornim strukturama spomenika.

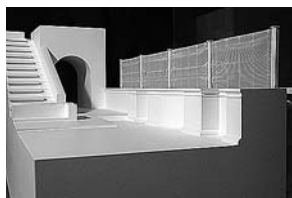
sl.28. Maketa teatra
© Zaragoza City Council Archive;
Photographs made by: P.J. Fatás.

sl.29.-33. U nastojanju da današnji posjetitelji pri obilasku teatra koliko je god moguće slijede plan obilaska prostora kretanja što ga je spomenik obuhvaćao u rimskom razdoblju, postavljen je niz mostića koji olakšavaju kretanje nekim prolazima, što je pokušaj da se visina poda podudara s izvornim podom rimskog zdanja.

U izradi konstrukcije koja služi kao potporanj nastojalo se da mostići budu potpuno neovisni o izvornim strukturama spomenika.

Da bi arheološki ostaci zaštitili od nepovoljnih vremenskih uvjeta sagrađena je velika zaštitna konstrukcija koja se sastoji od prostorne mrežaste strukture, a cijeli je sklop inspiriran rimskim velumom.

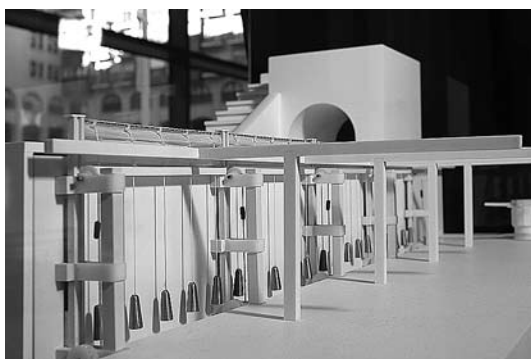
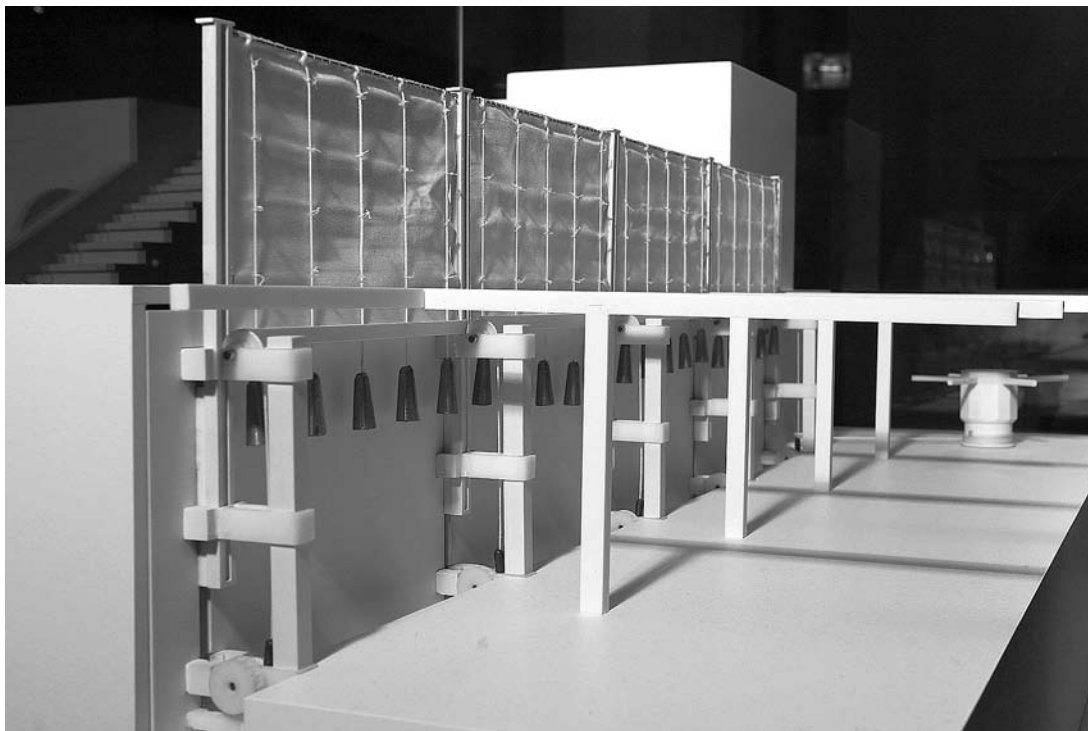
© Zaragoza City Council Archive;
Photographs made by: P.J. Fatás.

sl. 34.–38. Maketa arhitektonskog pročelja iz različitih vizura.

Zavjesa ili *aulaeum* rekonstruirana je prema kinetičkoj maketi postavljenoj u unutrašnjosti muzeja, koja prikazuje njezin način funkcioniranja, tj. njezino podizanje od poda pulpituma prije predstave te njezino skupljanje.

© Zaragoza City Council Archive;
Photograph number 34 made by: P.J. Fatás.

Zaštitni elementi. Jedan od glavnih zadataka intervencije na spomeniku jest njegovo očuvanje. Grad Zaragoza ima kontinentalnu klimu, zbog koje su katkad uvjeti ekstremni, pa se smatralo potrebnim arheološke ostatke zaštititi od nepovoljnih vremenskih uvjeta.

Dogovoreno je da se sagradi velika zaštitna struktura koju čine krov i potporni stupovi. Konstrukcija izabrana za izgradnju krova sastoji se od prostorne mrežaste strukture koju čine sferni čvorovi i cjevaste šipke te prozirni pokrov od polikarbonata, a cijeli je sklop inspiriran rimskim velumom. Konstrukcija je prilagođena opsegu arheoloških ostataka i zakriva svjetlost unutarnjeg prostora najmanjim brojem stupova te omogućuje prikladno postavljanje različitih tehničkih instalacija kao što je rasvjeta te sustav odvoda kišnice, a time se ne oštećuju arheološki ostaci.

Zaštitni je pokrov postavljen na visini od 25 m, koja se podudara s izračunanom visinom rimskog teatra, čime se pridonosi njegovu boljem razumijevanju.

Među prednostima koje proizlaze iz gradnje zaštitne konstrukcije prepoznamo manje napore u postupku čišćenja te očuvanja konstrukcija, što omogućuje da se tom prostoru priključe brojni ostaci kao što je mramorni pod *orchestre*, koja zbog svoje krhkosti ne bi izdržala klimatske uvjete na otvorenome, pa se stvara unutarnji prostor koji pogoduje ograđivanju, vrednovanju i poimanju spomenika, omogućujući istodobno i kvalitetni posjet u ugodnim i povoljnim uvjetima.

Elementi za tumačenje. Na različitim mjestima mostića kojima se obilazi spomenik postavljeni su plakati koji dopunjuju informacije što ih pružaju makete postavljene u unutrašnjosti muzeja. Oni sadržavaju slike u 3D formatu koje prikazuju izvorni oblik što ga je mogao imati svaki dio zdanja. (Informativni su pultovi postavljeni na mjestima koja omogućuju zanimljiv uvid u spomenik te su u skladu s planom obilaska što ga nude osobni audiovodiči.)

Obrada dijelova pozornice. *Scaenae frons* ili arhitektonsko pročelje, koje se u ovom zdanju proteže na dva kata, služilo je za izvođenje predstava, a u ovom je teatru sačuvano samo na razini temelja. Međutim, tijekom arheoloških iskopavanja, pojavili su se različiti izvorni elementi vezani za dekorativne materijale koji se čuvaju u unutrašnjosti muzeja i koji su pripomogli rekonstrukciji.

Pulpitum je prednji dio pozornice uzdignut u odnosu prema *orchestri*, a na njemu su glumci izvodili predstave. Pod je bio načinjen od dasaka, a rekonstruiran je uz sitne izmjene njegove razine.

sl.39. Audiovizualna instalacija koja prikazuje arhitektonsku rekonstrukciju uz pomoć slika u 3D formatu nosi naziv Teatar Caesaraugustae, 20 stoljeća povijesti te omogućuje posjetitelju da doživi ugođaj rimskog teatra sa svim njegovim aktivnostima.

© Zaragoza City Council Archive;
Photograph made by: P.J. Fatás.

Zavjesa ili *aulaeum* rekonstruirana je prema kinetičkoj maketi postavljenoj u unutrašnjosti muzeja, koja prikazuje njezin način funkcioniranja, tj. njezino podizanje od poda *pulpituma* prije predstave te njezino skupljanje.

Orchestra, polukružni prostor izvorno namijenjen koru i smješten između gledališta i pozornice, u teatru Caesaraugustae obuhvaćala je pod popločan mramorom različitih boja, što je odraz obnove krajem 1. st. Njezini su dijelovi obnovljeni te poslije ponovno postavljeni na izvorno mjesto. Postojeće su rupe ispunjene žbukom neutralne boje. Poseban odjeljak posvećen je jami smještenoj u *orchestri* i nazvanoj *Carontovo stubište*, koje je služilo kao zanimljivo scensko mjesto za pojavljivanje duhova mrtvaca ili stvorenja iz pakla iz tragedija helenističkog teatra.

Među različitim mogućnostima rekonstrukcije nepotpunih arheoloških ostataka spomenika odlučeno je da se neće dodavati novi materijali koji bi se postavili iznad postojećih struktura i na taj način prekrili ono što nam je od njih ostalo, već da će se arhitektonske rekonstrukcije napraviti putem projekcija, što bi u budućnosti omogućilo uvođenje eventualnih promjena u rekonstrukciju ostataka. Odlučeno je da se rekonstruiraju arhitektonski elementi koji su pronađeni putem projekcija, a ne iz dodanih materijala.

U tom je smislu iznad ostataka postavljena audiovizualna instalacija koja prikazuje arhitektonsku rekonstrukciju uz pomoć slika u 3D formatu, koje se projiciraju iznad dva različita područja: pozornice nad stražnjim pročeljem današnjeg muzeja, gdje su postavljena dva pokretna ekrana, te gledališta s osam ekrana koji vise sa stropa.

Ta audiovizualna projekcija nosi naziv *Teatar Caesaraugustae, 20 stoljeća povijesti* te omogućuje posjetitelju da doživi ugođaj rimskog teatra sa svim njegovim aktivnostima.

Smatramo da su intervencijama učinjenim u teatru Caesaraugustae stanovnici grada približeni povijesti grada te da je obnovljeno važno baštinsko dobro koje je postalo kulturna prepoznatljivost Zaragoze.

APPEAR (*Accessibility Projects. Sustainable Preservation and Enhancement of urban subsoil Archaeological Remains 2003-2005*). Četiri muzeja Rute Caesaraugustae izabrana su 2004. g. u sklopu međunarodnog projekta APPEAR. Riječ je o projektu pod pokroviteljstvom Europske komisije, a Ruta je poslužila kao primjer pronalaska opipljivih rješenja problema što ga stvara pristup urbanim arheološkim nalazištima.

Muzeji Rute izabrani su kao primjer njihova postojanja unutar zajedničke mreže, tj. unutar kruga. Ostali europski primjeri koji su pomno istraženi obuhvaćaju muzej Vesunna u Perigueuxu (Francuska), gdje je pokretač bila arhitektura Jeana Nouvela, te postupak odlučivanja o očuvanju teatra Rose u Londonu, Hippolytusove kuće u Alcalá de Henaresu (Španjolska), crkve Sant Laurenta u Aosti (Italija), Stare palače Coudenberg u Briselu (Belgija), grobnice svetog Petra i Pavla u Pecsú (Mađarska) te Crypte Balbi u Rimu.

U muzejima Rute Caesaraugustae ističu, među ostalim: rješenje problema očuvanja ostataka, javne polemike zbog same Rute, postupak donošenja odluka, društveni učinak na okruženje, homogenost izabranih diskursa koji su vrlo didaktični, tumačenje pojedinih mjesta, inter-

disciplinarni rad, te ujedinjenje muzeja u jednu rutu koja omogućuje upoznavanje rimskoga grada.

U ciljeve projekta uključeno je i određivanje popisa urbanih nalazišta koja su postala muzejima u Španjolskoj te izrada praktičnog vodiča za stvaranje muzeja u arheološkim enklavama unutar urbanih prostora. U projektu se inzistiralo na određivanju pouzdanih kriterija ili vrijednosti koje se mogu iskoristiti u postupku odlučivanja o otvaranju ili neotvaranju muzeja u arheološkim enklavama urbanih prostora, tj. na izradi metodologije koja ne bi uključivala subjektivna mišljenja, koja bi bila iskoristiva u svim slučajevima te koja može poslužiti za komparativnu analizu.

Popis mogućih vrijednosti u nekoj arheološkoj enklavi obuhvaća:

- povijesnu vrijednost, koja predočuje povijesne aktivnosti i događanja
- znanstvenu vrijednost, koja dopunjuje povijest, tumači je itd.
- estetsku vrijednost, vizualna obilježja
- društvenu vrijednost, mjesto za iskorištavanje društvenog kapitala
- simboličku vrijednost, bilo da je riječ o političkoj, religijskoj ili vrijednosti identiteta
- ekonomsku vrijednost, turističko upravljanje i isplativost
- obrazovnu vrijednost, učinkovite obrazovne instrumente
- pitanje što su muzeji Rute Caesaraugustae donijeli gradu.

Muzeje godišnje posjeti oko 120 000 osoba, što je najveći broj u pokrajini Aragón, u kojoj se Zaragoza nalazi.

S obzirom na učinak Rute na društvo, možemo istaknuti:

- didaktičku i obrazovnu ulogu; u muzejima Rute 2008. g. ukupno je 21 701 školarac odradio didaktičke aktivnosti, a postoje i kompletni didaktički programi na različitim školskim razinama, kao i mogućnosti posjeta cijelih obitelji
- njezin doprinos poboljšanju urbanoga i društvenog izgleda povijesne jezgre grada
- ekonomski učinak; muzeji uvelike utječu na turizam, posebice na ugostiteljstvo
- muzeji surađuju s tvrtkama smještenima u blizini povijesne jezgre grada, i na taj način čine društvo dinamičnijim
- svi su muzeji dostupni osobama s nekim oblikom invalidnosti (vidnom, slušnom ili motoričkom), čime pridonose njihovoj integraciji u društvo
- muzeji potiču stanovnike na upoznavanje povijesti grada. Ruta je postala simbol identiteta te je pridonijela

tome da se stanovnici počnu zanimati za baštinu. Osjećaju se nasljednicima kulture grada.

Zaragoza je grad koji se ističe širenjem svoje baštine.

HERITY. Europski sustav kvalitete HERITY za muzeje i zdanja baštinskog tipa, otvorenih javnosti, ocjenjivao je 2008. g. muzeje Rute, a certifikati su im predani 19. svibnja 2009. g. To su prvi španjolski muzeji koji su dobili certifikat kvalitete pod pokroviteljstvom UNESCO-a.

Herity je akronim sastavljen od riječi Heritage i Quality (baština i kvaliteta), a znači globalni sustav ocjenjivanja spomenika otvorenih javnosti.

Certifikat Herity ima oblik mete podijeljene na četiri dijela koja odgovaraju relevantnosti mjesta (percipiranoj vrijednosti), sposobnosti očuvanja, komunikaciji (prenošenju informacija) i pružanju usluga. Svaki se dio ocjenjuje ocjenom od 1 do 5. Certifikat se treba obnoviti svake treće godine, a postavlja se na vidljivo mjesto na ulazu u muzej ili spomenik.

Certifikat se temelji na pojedinačnom vrednovanju upravitelja mjesta, javnosti i skupine vanjskih stručnjaka, a njihov odnos postotaka varira za svako od četiri područja.

Taj certifikat pomaže očuvanju i predstavljanju baštine te posjetiteljima daje praktične informacije pri odlučivanju o tome je li neko mjesto vrijedno posjetiti ili ne.

Herity je nevladina organizacija osnovana u Rimu 1994. g., a prvo ocjenjivanje provela je u Italiji 2004. g., pri čemu je vrednovano 39 baštinskih mjesta, muzeji pod Gradskom upravom Rima, vatikanski muzeji i eko-muzeji. Trenutačno se provode vrednovanja u Brazilu, Italiji, Portugalu i Španjolskoj.

Razmotrit ćemo još četiri arheološka muzeja u Španjolskoj koji su nedavno otvoreni ili obnovljeni te koji su dobar primjer novog načina predstavljanja arheološke baštine. Započet ćemo s najmanjim od ta četiri, tj. s gradskim muzejom u Irúnu.

Muzej u Irúnu

U arheološkome muzeju Irúna nalaze se ostaci iz rimskog razdoblja antičkoga grada Oiassa. U muzeju se upoznaje arheološka baština tog područja, a Muzej se pretvara u referentni centar za poznavanje i širenje informacija o rimskom razdoblju u Biskajskom zaljevu. Muzej je bio nominiran za nagradu *Najbolji europski muzej* 2009. g., a riječ je o inicijativi što je promiče zaklada European Museum Forum, koja tu prestižnu nagradu dodjeljuje još od 1977. g. Zaklada je naglasila brojne kulturne aktivnosti koje muzej provodi vezano za antičku povijest i arheologiju te istaknula doprinos Muzeja jačanju povijesne dimenzije lokalnog identiteta, kao i društveni i kulturni učinak u njegovu okruženju.

sl.40. Arheološki muzej Irún
© Roman Museum of Olissa, Irún

Dinamizmu rimskoga grada Oiassa pridonijela je aktivna luka, posebice u razdoblju najveće aktivnosti, između 70. i 200. g. vezano za rudnike srebra i bakra Aiako Harria.

Rimska luka otkrivena je 1992. i od tada su započeli poslovi usmjereni na otvaranje Muzeja Oiassa. Na stražnjem dijelu zemljišta današnjeg muzeja otkriveni su 1996. g. ostaci rimskih kupelji. Nakon što su sređeni i postavljeni kao dio muzeja, ti su ostaci postali dio muzejske ponude. Muzej nudi mogućnost upoznavanja rimskog utjecaja na domaće stanovništvo, i to na zabavan način, arheološkog nalazišta u luci i svakodnevnog života u gradu tijekom 1. i 2. st.

Muzej rimskog teatra u Cartageni

Rimski teatar Cartagene, tj. antičke Carthago Nove, otkriven je 1988. g. Dug put koji je tada započeo ne završava restauracijom zdanja teatra, već podrazumijeva integraciju ostataka u urbani sklop, njihovo adekvatno očuvanje i izlaganje s didaktičkim i kulturnim namjenama, kao i izgradnju muzeja te popratnoga istraživačkog centra. Cijeli taj sklop otvoren je 2008. g. Rimskim teatrom i muzejom upravlja Zaklada rimskog teatra Cartagene, koja je osnovana 2003. i koju čine autonomna pokrajina Murcia, Gradska uprava Cartagene, zaklada Cajamurcia te udruženje više tvrtki.

Potpuna obnova rimskog zdanja podrazumijeva nešto više od samoga arheološkog istraživanja te je postala

pokretač obnove jednoga od najdepresivnijih dijelova grada. Nadalje, zdanje se nalazi pokraj najemblematičnijih zdanja grada poput katedrale, gradske palače, srednjovjekovnog dvorca i luke, što ga svrstava među najatraktivnija i monumentalnija mjesta u gradu.

Teatar Carthago Nove otvoren je između 5. i 1. g. pr. Krista, a mogao je primiti 6 000 posjetitelja, kao i teatar Caesaraugustae. Sagrađen je na planinskoj stijeni, a cavea se nalazi na obronku jednoga od najviših brežuljaka grada.

U dekorativnom programu ističu se brojne ideološke poruke poput prinošenja žrtava tradicionalnim božanstvima rimske države na trima oltarima sa simbolima Kapitolijske trijade.

Pri restauraciji slijedili su se temeljni kriteriji usmjereni ponajprije na bolje upoznavanje posjetitelja sa spomenikom. U tu svrhu restauratori su odlučili novim materijalima obnoviti one dijelove gledališta koji su potpuno nestali, pazeći da pritom ne promijene izvorni izgled, a očuvani je izvorni oblik obnovljen.

Naposlijetku, obnovljeni su i prilazni putovi kako bi se mogla posjetiti i običi unutrašnjost muzeja te je djelomično rekonstruirano pročelje pozornice. Osim toga, riječ je i o restauraciji koja je trebala biti reverzibilna, ali se istodobno nastojao umanjiti utjecaj novih materijala. Dakle, riječ je o prezentiranju koje je poprilično drugačije od onoga u teatru Caesaraugustae. Muzej je jedan od elemenata koji potvrđuju globalnost integralnog projekta i odgovor je na potrebu za prostorom u kojemu će biti

sl.41.-45. Muzej rimskog teatra u Kartageni
© Archive's Photographs of Roman
Foundation Theatre of Cartagena

obuhvaćeni svi primjerci pronađeni tijekom iskopavanja. Muzej omogućuje uključivanje palače Riquelme i crkve Svete Marije Stare u cijeli taj sklop, s tim da je Teatar posljednje i najdojmljivije zdanje u muzeju. Muzej se prostire na dva zdanja međusobno povezana hodnikom koji se nalazi ispod ulice.

Muzej grada Almerije

Pokrajinski arheološki muzej u Almeriji utemeljen je 1933. dekretom što ga je donio predsjednik Vlade Republike, a glavni je inicijator bio Luis Siret, jedna od najvažnijih ličnosti europske arheologije po kojemu je muzej i nazvan Pokrajinskim arheološkim muzejom *Luis Siret*. Nedavno je muzej potpuno obnovljen te je novo sjedište otvoreno 2006. g. European Forum Museum dodijelio je 2008. g. arheološkome muzeju Almerije posebno priznanje. Europski forum muzeja u obrazloženju je naglasio tri aspekta: senzibilitet kojim se prikazuje prapovijest unatoč problemima koje podrazumijeva, poetski jezik koji se rabi u muzejskom postavu, eleganciju vidljivu u prezentiranju cijeloga muzeološkog

projekta, tj. u dijelovima koji su izabrani te u načinu na koji su ispričani.

Arhitektonsku i muzeografsku strukturu prije svega čine središnji prostor, koji obuhvaća predvorje i dvostruko stubište. Iznad glava posjetitelja nalazi se tzv. *Siretov oblak*, koji sadržava reprodukcije radnih dokumenata tog arheologa, čime se odaje počast tom istraživaču. Kretanje muzejom je vođeno, iako su dopuštene promjene, pa se posjetiteljima omogućuje slobodan posjet i alternativni tematski obilasci.

Zbirke Muzeja Almerije velike su i raznolike; kronološki obuhvaćaju razdoblja od prvih naseljenika pa do danas. U muzeju je i velika etnografska kolekcija narodne keramike, regionalne odjeće i oružja. Međutim, u izložbenom dijelu muzeja naglasak je na dvama kulturalnim trenucima koji obilježavaju arheologiju te pokrajine: na kulturi Millaresa i kulturi Argara. To su glavna obilježja koje predstavlja obnovljeni Muzej Almerije; riječ je o specijaliziranom diskursu koji podrobno opisuje dva konkretna razdoblja.

To je pokušaj udaljavanja od enciklopedijskog muzeja u kojemu postoje strogi odjelci za pojedina razdoblja i skupine predmeta kako bi se ustupilo mjesto društvenom i humaniziranom muzeju u kojemu se primjerci pokušavaju staviti u kontekst te koji se prikazuju iz perspektive njihove upotrebe odnosno uloge, tj. kao korisno oruđe u ljudskim rukama.

Sama prezentacija sadržava raznolika didaktička sredstva, prikazuju se audiovizualne projekcije, interaktivni elementi i scenografije, a upotrebljava se i suvremeni umjetnički jezik za razvoj izložbenog diskursa u arheološkome muzeju.

sl.46.-49. Pokrajinski arheološki muzej u Almeriji

© Almeria Museum Archive, Copyright Regional Culture Ministry, made by Miguel Ángel Marín and Fernando Alda.

Izuzetno je i korištenje rasvjetom, u čemu je slijeđen primjer Muzeja u Alicanteu, koji ćemo upoznati kasnije, a čak je ista skupina ljudi radila na muzeografiji obaju muzeja. Muzej u Almeriji prvi je upotrijebio LED svjetiljke (diode koje emitiraju svjetlost) u većem dijelu stalnog postava.

U postavu Muzeja ističe se idealna reprodukcija stratigrafskog rascjepa u prirodnoj veličini (15 m visine) sa 16 slojeva počevši od prvih stijena pa do danas, utemeljenoga na nalazištu El Ejido.

Kako bi se prikazali i oni fundusi koji ne čine stalni postav Muzeja, na posljednjem se katu Muzeja nalazi

sl.50.-51. Stalni postav Pokrajinskog arheološkog muzeja u Almeriji
© Almeria Museum Archive, Copyright Regional Culture Ministry, made by Miguel Ángel Marín and Fernando Alda.

prostor u kojemu će se rotacijskim i privremenim postavima te uz jednake didaktičke i komunikacijske kriterije prikazivati selekcija iz fundusa Muzeja, čime će se postići dinamika kulturne ponude te ustanove.

MARQ, arheološki muzej Alicantea

MARQ je obnovljeni Pokrajinski muzej arheologije i lijeplih umjetnosti, utemeljen 1932. g., koji je s današnjim izgledom otvoren 2002. g. Nalazi se na prostoru stare bolnice površine 9 200 m². Riječ je o muzeju koji je pod upravom pokrajinske vlade Alicantea.

Dobitnik je nagrade za najbolji europski muzej koju mu je dodijelio European Forum Museum 2004. g. pod

sl.52.-53. Stalni postav MARQ, arheološki muzej Alicante
© Archive's Photographs, MARQ
Archaeological Museum of Alicante

sl.54. Zgrada MARQ-a
Arheološki muzej Alicante
© Archive's Photographs, MARQ
Archaeological Museum of Alicante

okriljem Vijeća Europe. Godine 2006. dobio je certifikat UNE-EN (ISO 9001:2000) za sustav kvalitetne uprave. Zamišljen je kao veliki centar za očuvanje i istraživanje te je tako i sjedište Centra za arheološku dokumentaciju Alicantea. Riječ je o avangardnome, multimedijiskome muzeju u čijoj prezentaciji važnu ulogu ima primjena svjetlosti i scenografske rasvjete, što ga u tome čini prvim u Španjolskoj.

Izložba je postavljena kronološkim slijedom počevši od prapovijesti pa do 1932. g.

Na ovim se slikama mogu vidjeti dvorana prapovijesti, sljedeća je posvećena Iberima, s jakom povezanošću s mediteranskim kulturama Feničana i Punjana. Dvorana rimske kulture objašnjava podrijetlo grada Alicantea, antičkog Lucentuma, današnji arheološki park muzeja; na dvama velikim ekranima veličine 18 m prikazane su

sl.55.-57. Stalni postav MARQ, arheološki muzej Alicantea
© Archive's Photographs, MARQ
Archaeological Museum of Alicante

dvije virtualne panorame koje omogućuju posjetitelju da putuje kroz vrijeme do antičkoga grada, te da posjeti njegove kupelji, ulice, forum itd. Dvorana srednjeg vijeka daje paralelni prikaz islamskoga i kršćanskog društva. Obilazak završava dvoranom posvećenom novom dobu, postavom u kojemu se obrađuju promjene što ih je u građansko društvo početkom 20. st. unijela industrijalizacija koja je potaknula osnivanje muzeja 1932. Izloženo

je 3 000 predmeta smještenih u vitrinama koje zauzimaju 180 dužnih metara te 225 crteža s rekonstrukcijama iz prošlosti. Tu su još i makete i panoramski murali.

U dvoranama se primjenjuju nove tehnologije uz pomoć šest audiovizualnih projekcija velikog formata. Dvorane s kolekcijama dopunjuju se trima tematskim dvoranama s didaktičkim i interaktivnim pomagalicama kojima se objašnjava što je arheologija. Napravljene su tri scenografije u

prirodnoj veličini koje rekonstruiraju ugođaje iskopavanja: *Špilja* - rekonstruiranje iskopavanja iz doba prapovijesti na selu. Prikazan je stratigrafski rascjep u kojemu se razlikuje 14 različitih razina, počevši od srednjeg paleolita do brončanog doba. U audiovizualnoj projekciji uočavaju se promjene u pejzažu koje se zbivaju tijekom vremena, tj. od prije 120 000 godina do danas. U jednom dijelu špilje primjećuje se udubina koja upućuje na skrivena iskopavanja i štetu koja se pritom nanosi baštini. *Crkva* u kojoj se rekonstruira urbano iskopavanje, tj. povijest grada. Izabrana scenografija obuhvaća samostanski gotički klostar, još uvijek naseljen. Ispod njega su dokumentirana različita povijesna razdoblja, srednjovjekovna islamska nastamba, rimsko mjesto te najstarije razdoblje koje odgovara naselju iz iberskog doba. Svi rekonstruirani arheološki predmeti nalaze se u dvoranama Muzeja. *Ispod vode* – dvorana je u kojoj je rekonstruirano podvodno iskopavanje, tj. olupina lađe. U dvorani je u prirodnoj veličini rekonstruiran rimski trgovački brod s teretom i opremom iz 1. st. Audiovizualnom projekcijom prikazuje se razvoj plovila od neolitika pa do prije sto godina.

Međutim, tim scenografijama nije se želio ostvariti samo ugođaj, već one trebaju poslužiti kao uporište za dokumentaciju i istraživanje koje provode arheolozi. Uz njih su postavljeni taktilni interaktivni ekrani zahvaljujući kojima se posjetitelji mogu upustiti u istraživanje, otkrivanje i

deduktivni proces koji je dio svih arheoloških okruženja, bilo da je riječ o iskopavanjima na selu, u gradu ili ispod vode. Uz taj muzej nalazi se i nalazište Illeta dels Bayets, koje je nedavno otvorilo svoja vrata posjetiteljima. Riječ je o nalazištu koje obuhvaća razdoblja od prapovijesti do rimskog doba.

Sve u svemu, Muzej Alicantea odredio je smjernice španjolske avangarde u prezentiranju španjolskih muzeja te je pravi primjer takve prezentacije.

Nadam se da su vam prezentiranje muzeja Rute Caesar-Augustae, kao i kratki pregled četiriju izabranih španjolskih muzeja dali uvid u današnji način prezentiranja arheološke baštine u Španjolskoj, u kojoj se ističu specijalizacija diskursa, didaktičko tumačenje informacija i muzeografija u kojoj se primjenjuju moderne tehnologije te u dinamičku, kulturnu, društvenu i ekonomsku ulogu što je muzeji imaju u svom okruženju.

Sa španjolskog jezika prevela: Ivana Zeljković

Napomena:

Tekst prenosi izlaganje Inovacija i atrakcija u španjolskim arheološkim muzejima koje je gospođa Mª Carmen Aguerod Otal održala u Muzejskom dokumentacijskom centru, 11. rujna 2009.

sl.58. Illeta dels Banyets je najpoznatiji i jedno od najranijih arheoloških nalazišta u gradiću El Campello, udaljenom 9 km od Alicantea.

© Archive's Photographs, MARQ Archaeological Museum of Alicante